

ענייני תרומות ומעשרות

חרב אנרחם ברדח – רב בית הכנסת "יד חגיבורים"

לזכר מר רפאל גוילי ז"ל

בנוהג שבעולם פותחים בכבוד אכסניה. זכות גדולה התגלגלה לידינו להתארח בבית הכנסת לקיים יום עיון לעיני מר רפאל גוילי. מרגש מאד לראות כאן בלב ליבה של רמת גן, אברכים שוקדים ועומלים בריתחא דאורייתא, ויהי רצון שהאור הרוחני היוצא מבית הכנסת יגרש את כל החושך.

נעסוק במעט מהמובא בפרשת קרח (פרק י"ח) בנושא תרומות ומעשרות, שכן רש"י כותב על הפסוק¹: "כל תרומות הקדשים" - 'מחיבתה של פרשה זו של תרומה כללה בתחילה וכללה בסוף ופרטה באמצע', לכאורה כוונת רש"י - 'כללה בתחילה', שבפסוק ח' דברה התורה בלשון כוללת וכתבה "ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי..." ולא פרטה מהיכן מפרישים תרומה, 'כללה בסוף', שבסיום הפרשה (פסוק י"ט) נאמר: "כל תרומות הקדשים אשר ירימו וכו'". 'פרטה באמצע' - שבפסוק י"ב כתוב "כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן ראשיתם אשר יתנו לה' לך נתתים" ופרש רש"י שמה שכתוב ראשיתם מדובר בתרומה גדולה, והתורה מפרטת ממה מפרישים תרומה גדולה מדגן תירוש ויצהר, וזהו שהסביר רש"י שהתורה כתבה את פרשת תרומה בסגנון כלל, פרט וכלל לגלות לנו את חיבתה של פרשה זו. אנחנו, כמובן, לא נותנים ציונים לדברי התורה הקדושה אבל רש"י כתב שהתורה רצתה לגלות לנו את חיבתה של פרשה זו של תרומה.

ניגע בנקודות אחדות בנושא זה, כיון שלהקיף את כל הנושא זו מלאכה מורכבת מאד, שהרי פרשת תרומות ומעשרות היא סוגיה רחבה.

טהרת התרומה

על הנאמר "את משמרת תרומותי" פירש רש"י: שאתה צריך לשמרה בטהרה, שתרומה נאכלת רק בטהרה בטהרת הגוף ובטהרת הפרי, אם כן בפסוק זה התורה מצווה לשמור על טהרת הפרי של תרומה, ולמדנו מכאן שאסור לטמא פרי של תרומה.

ויש לעיין בזמן הזה שכולנו בחזקת טמאים וכל מה שאנחנו נוגעים בו נטמא, האם שייכת בפועל הלכה זו שלא לטמא את התרומה?

כדי שפרי יוכל לקבל טומאה צריך שינתנו עליו מים (לאחר שנתלש) ורק אז הוא נטמא, כלומר, צריך שיוכשר לקבל טומאה. כאשר אדם קורא שם תרומה על פרי הוא קדוש בקדושת תרומה, והשוטף את הפרי הזה במים הוא מכשיר אותו לקבל טומאה. ועל זה נאמר: "את משמרת תרומותי" שצריך לשמור מקבלת טומאה, ואם כן השוטף פרי תרומה במים עובר על היעשה של 'משמרת תרומותי'.

בפירות טבל (היינו פירות לפני הפרשת תרומות ומעשרות), אין צורך לשומרם בטהרה, ולכן אדם יכול להכשירם במים. ובאמת זוהי האפשרות שקיימת כדי שלא לעבור על היעשה של 'משמרת תרומתי' שאדם ישטוף את פירותיו בעודם טבל ואחר כך יקרא להם שם תרומה, שכן אין איסור לקרוא שם תרומה לפירות טמאים וכל האיסור הוא לטמא תרומה טהורה.

הלכות שונות בענייני תרומות ומעשרות

עונשו של האוכל טבל הוא מיתה בידי שמים, ועל כן צריך להיזהר לאכול פירות כשרים כראוי שודאי הפרישו מהם תרומות ומעשרות.

הפסוק אומר: "כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן וכו' לך נתתיו", והיינו שאחרי כיבוש וירוש ארץ ישראל שארכו יחד י"ד שנים התחייבו בתרומות ומעשרות.

האם כל פירות האילן חייבים בתרומות ומעשרות? נחלקו בזה הראשונים, שיטת רש"י, הראב"ד ועוד ראשונים שדוקא מדגן תירוש ויצהר חייבים להפריש מדאורייתא - כלשון הפסוק, ושאר הפירות חייבים רק מדרבנן. שיטת הרמב"ם שמדאורייתא חייבים להפריש מכל פירות האילן.

כתוב בהלכה, שאין מפרישין מהחיוב על הפטור או מהפטור על החיוב, דהיינו שאם יש לי פירות שהם טבל ודאי ויש לי פירות שהפרשתי מהם - אין מפרישין מזה על זה. מה יהיה הדין באדם שיש לו חצר ובחצר יש לו אילן עם פירות ולידו חצרו של שכנו וגם לו אילן עם פירות, אותו סוג אילן, והוא קנה מחבירו פירות - האם הוא יכול להפריש מפירות חבירו על פירותיו? השולחן ערוך פוסק שאין מעשרים מפירות חבירו על פירותיו, ולמה? כיון שהפסוק אומר: "עשר תעשר את תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה", מדאורייתא החיוב הוא רק בפירות שגדלים אצלי בשדה, אבל הלקוח אינו חייב מן התורה אלא מדרבנן. וכמו כן אדם שקונה משתי חנויות או אפילו מחנות אחת יכול להיות שמפרי זה הפרישו ומפרי זה לא הפרישו וזה מהפטור על החיוב ולכן יש שמחמירים להפריש מכל פרי ופרי (או שקונים ארגזים ישר מתנובה).

שאלה שהתעוררה בתקופה האחרונה, בענין חסה של חסלט שצורת הגידול שלה היא כזו: בתחילה מגדלים אותה במשתלה בתוך קלקר העשוי קוביות קוביות עד שהיא גדלה קצת, ואחר כך מעבירים את הגידול לחממות. אמנם יש זרעים שזורעים בצד שבו הקלקר מונח על ברזל המפסיק ביניהם לקרקע והם אם כן נחשבים כגדלים בעציץ שאינו נקוב, אך אלו שגדלים בחלל כנגד הנקב יש להם דין של עציץ נקוב, והרמב"ם כותב שאסור להפריש מפרי שגדל בעציץ נקוב על פרי שגדל בעציץ שאינו נקוב, וכן להיפך, מכיוון שעציץ נקוב חיובו מהתורה ועציץ שאינו נקוב חיובו רק מדרבנן. גם כאן בחסה, אף שכל מה שצריך להפריש ממנה הוא מדרבנן מכל מקום עציץ נקוב חיובו חמור יותר מאשר עציץ שאינו נקוב. ואף שלכאורה השתיל עוד לא גדל לגמרי בקלקר ולא הגיע לעונת המעשרות, אך כתוב בהלכה שכל פרי שמקטנותו הוא ראוי לאכילה אלא שמגדלים אותו שיהיה יותר גדול מיד הוא מחויב במעשרות ולא צריך לא שליש ולא שלב גידול כלשהו, ממילא יוצא שעלולה להיות פה הפרשה מהחיוב על הפטור.

שאלה נוספת שיש לדון בה, מה הדין באדם שיש לו תפוזים שגדלו אצלו וסחט חלקם, האם יכול להפריש מהפירות השלמים על הסחוטים או להיפך? כתוב בהלכה אין תורמין מן הלח על היבש ולא מן היבש על הלח, אך אם תרם כתב הש"ך שתרומתו תרומה. מה הסיבה שלא להפריש לכתחילה?

כתב הש"ך שהוא מפני שנראה שתורם ממין על שאינו מינו. אבל אם תרם תרומתו תרומה אף שלגבי ברכות ברכתו שהכל ולא העץ שהמיץ הוא זעה בעלמא, מכל מקום לענין תרומה כיון שזה בא מהפרי נחשב הוא כפרי עצמו ולכן בדיעבד תרומתו תרומה.

הפסוק אומר: "עשר תעשר את תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה", ואומרת הגמרא בשני מעשרות הכתוב מדבר אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן. מעשר בהמה לא מפרישין מהנולדים בשנה זו על הנולדים בשנה אחרת, וכן בתרומת דגן יש דין שאין מפרישים מפירות שנה זו על שנה אחרת. בירקות, השנה מתייחסת לפי זמן הלקיטה של הירקות. במקרה כזה מה יהיה הדין בבעל הבית שיש לו עגבניות וקטפם בערב ראש השנה ואחר כך התקדש היום ותלש האם יכול להפריש מפרי זה על פרי זה? התשובה היא שעל זה נקבעה ההלכה שאין מפרישין מהישן על החדש ולא מן החדש על הישן וזהו דין לעיכובא.

הדין הזה של 'שנה שנה' נאמר גם לגבי חלה שאין מפרישין משנה על שנה אחרת. מה הדין אם אדם לש עיסה חלקה מקמח מתבואה ישנה וחלקה מקמח מתבואה חדשה ובכל קמח בפני עצמו יש שיעור חיוב חלה? גם זה נכלל בדין שאי אפשר לעשר משנה על שנה.

במקרה נוסף, מה הדין אם יש לי חצי שיעור חיוב חלה מתבואה ישנה וחצי שיעור מתבואה חדשה?

כתוב בהלכה שיש כאן חיוב חלה, אך בכל זאת אינו יכול להפריש מהחדש על הישן ולא מהישן על החדש.